

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Бречка Д.М.

*кандидат психологічних наук,
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба*

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРИРОДИ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Поглиблення соціально-економічних суперечностей, зміни суспільної свідомості посилюють вимоги до процесу формування особистості, виховання у неї системи ціннісних регуляторів поведінки у всіх сферах життя. Зростаюча необхідність формування моральності та громадянської спрямованості особистості у процесі професійної підготовки правоохоронців зумовлює підвищення наукового інтересу до вивчення закономірностей становлення їх ціннісних орієнтацій.

Проблема цінностей виступає предметом дослідження багатьох наук: філософії, соціології, економіки, історії, релігії, політології, права, педагогіки, психології, оскільки має непересічне значення для вивчення процесів формування і розвитку як особистості зокрема так і суспільства в цілому. Як зазначає у своїх дослідженнях А. Бітуєва, складність визначення сутності феномену «цінність» пов'язана з його багатозначністю та об'єктивними особливостями. У літературі існує понад сто дефініцій поняття «цінність», в яких пропонуються до розгляду різноманітні підходи до проблеми [2, с. 63].

Цінність, як науковий термін, був започаткований Аристотелем і введений у науковий обіг у 60-х роках XIX сторіччя. Основною дефініцією поняття «цінність» є значущість певних реалій дійсності з погляду задоволення матеріальних і духовних потреб, інтересів людини; це те, що може цінувати особистість, що є для неї значущим і важливим [9, с. 34].

Поняття цінності з'явилося в філософії в XVIII столітті в роботах І. Канта для визначення належного на відміну від сущого, речей, того, що є. У середині XIX століття Г. Лотцем впроваджується в науку поняття цінності як значущості чого-небудь [3, с. 102]. На початку

XX століття виокремився самостійний розділ філософії «аксіологія», метою якого стало вивчення ціннісної проблематики. В межах даного напрямку цінності розглядають як специфічні соціальні явища, певні прояви суспільних відносин і нормативно оцінного боку суспільної свідомості.

В соціологічних дослідженнях проблема цінностей стала однією з центральних. Е. Дюркгейм, М. Вебер, Г. Зіммель, Т. Парсонс в своїх роботах підкреслювали значення цінностей у формуванні та розвитку як окремої особистості, так і суспільства в цілому [1, с. 61].

На початку XX століття засновник психотехніки Г. Мюнстерберг запропонував систему, що охоплює 25 цінностей, об'єднаних в дві групи: життєві і культурні. А. Маслоу, Г. Олпорт, Е. Фромм, Е. Шпрангер і інші працювали над класифікацією, структурою і значимістю цінностей в житті особистості. Але, як зазначає Д. Леонтьєв, найбільш обґрунтованим і масштабним напрямком у вивченні цінностей були дослідження М. Рокича. На основі розробленого ним методу прямого ранжирування він виділив два класи цінностей – термінальні та інструментальні [7, с. 22].

Сучасні психологічні словники визначають цінності як поняття, що фіксує позитивне чи негативне значення будь-якого об'єкта чи явища, одну з форм суспільних відносин; цінність – це специфічне людське, суб'єктивно зацікавлене ставлення людини до речей, процесів, явищ [5, с. 184].

Проведений аналіз філософських, соціологічних та психологічних досліджень дозволяє дійти висновків щодо розмаїття поглядів на сутність поняття «цінність». Останнього часу серед дослідників немає одностайної думки щодо феномена цінностей. Загалом, можливе виділення трьох різнопредметних підходів до розгляду поняття «цінності»: як соціальної проблеми (Т. Бутківська), як педагогічної проблеми (О. Вишневський, П. Ігнатенко, В. Струманський), як психологічної проблеми (І. Бех, М. Боришевський, І. Булах, Г. Ващенко, М. Савчин, Н. Пов'якель, Т. Яценко).

Різноплановість притаманна і особливостям визначення поняття «ціннісні орієнтації» особистості та їх аналізу зв'язку з поняттям «цінності». Так, Ю. Пелех говорить про взаємозаміну та недиференційованість понять «цінності», «ціннісні орієнтації», «установка», «спрямованість особистості», «позиція» [6, с. 362].

Розгляд теоретичних підходів до визначення поняття «ціннісна орієнтація» свідчить про те, що існує багато різних спроб його

тлумачення. У сучасній науковій літературі ціннісні орієнтації інтерпретуються: як процес, у результаті якого відбувається ієрархізація цінностей, та спосіб диференціації об'єктів за значущістю (А. Петровський); як різновид диспозиційних утворень (В. Ядов); як система установок щодо дійсності (О. Асмолов, Г. Андреева, Ф. Басін, Д. Узнадзе); як усвідомлення особистістю свого ставлення до суспільства, до самої себе, до оточуючої дійсності (В. Сусленко); як вибіркова система спрямованості інтересів і потреб особистості, націлена на певний аспект соціальних цінностей (В. Войтко); як компоненти усвідомленої картини майбутнього (Є. Головаха); як загальний прийнятий сенс життя (О. Леонтьєв, Д. Леонтьєв) та інші.

Поняття і термін «ціннісні орієнтації» з'явилося у зарубіжній науці в 40-х роках минулого століття, пізніше – у вітчизняній соціології (на початку 60-х років) і визначалося як зміст соціального рівня спрямованості особистості, пов'язаний зі значущими для неї оцінками дійсності [8, с. 86].

Ціннісні орієнтації виникають у людини в процесі соціальної взаємодії як неминучий і завжди унікальний продукт її психічного розвитку, як відносно стійке психічне утворення, що піддається внутрішнім коливанням і змінам і накладає відбиток на всі життєві прояви людини. Система особистісних цінностей складається в процесі діяльнісного визначення суб'єктом змісту громадських цінностей. Особистісними цінностями стають тільки ті смисли загальнолюдських цінностей, по відношенню до яких суб'єкт самовизначився. Кожній людині притаманна індивідуальна специфічна ієрархія особистісних цінностей, які виступають сполучною ланкою між духовною культурою суспільства і духовним світом особистості, між громадським та індивідуальним [8, с. 88].

Як зазначає у своїх дослідженнях Ю. Іванова, ціннісна орієнтація – це вибіркоче ставлення до носія цінності, який може бути реальним предметом задоволення потреб окремої людини чи соціальної спільності. У ціннісній орієнтації акумулюється життєвий досвід людей. саме наявність усталених ціннісних орієнтацій свідчить про зрілість людини як особистості. Вони виявляються в діяльності та поведінці людини. ціннісні орієнтації стають ніби своєрідним індикатором ієрархій переваг, які людина надає матеріальним чи духовним цінностям у процесі життя [4, с. 14].

Найбільш доступно зв'язок між цінностями та ціннісними орієнтаціями відображено у роботах Б. Ананьєва. Він вважає, що спрямованість особистості на ті чи інші цінності формує її ціннісні орієнтації. Ціннісна свідомість і самосвідомість стає стимулом до дії, оформлюючись і закріплюючись у ціннісних орієнтаціях особистості. А. Здравомислов підкреслює, що цінності функціонують у суспільній свідомості, а ціннісні орієнтації закріплені в індивідуальній. Таким чином ціннісні орієнтації, на відміну від цінностей, не є лише об'єктами дійсності, а виступають характеристикою індивідуальної свідомості, відображаючи місце і значущість цих об'єктів в особистісному вимірі та спрямовують мотивацію та поведінку.

Отже, становлення особистісних цінностей передбачає як соціалізацію індивіда (залучення до представлених в культурі цінностей), так і індивідуалізацію (критичне осмислення існуючих цінностей, формування власної ієрархії цінностей) та універсалізацію (вихід за межі групових цінностей локальної культури, наближення до загальнолюдських універсалій).

Крім того, варто зазначити, що формування ж ціннісних орієнтації відбувається в процесі соціалізації, у процесі відбиття суб'єктом цінностей, через які здійснюється виділення й усвідомлення ним своєї особистості.

Список використаних джерел:

1. Бабосов Е.М. Динамика ценностных ориентаций молодежи в трансформирующемся обществе / Е.М. Бабосов, С.Е. Бабосов, Ю.М. Бубнов и др.; под ред. Е.М. Бабосова. – Минск: Современное слово, 2001. – 159 с.
2. Битуева А.В. Особенности структурного строения ценностных ориентаций [Электронный ресурс] / А.В. Битуева // Credo New. – 2000. – № 3. – Режим доступа: <http://credonew.ru/content/view/184/25/>
3. Журавлева Н.А. Динамика ценностных ориентаций личности в российском обществе / Н.А. Журавлева. – М. : Институт психологии РАН, 2006. – 335 с.
4. Иванова Ю. Формування ціннісних орієнтацій студентів – майбутніх соціальних педагогів / Ю. Иванова // Рідна школа. – 2011. – № 7. – С. 14-17.
5. Короткий психологічний словник / за ред. В.І. Войтка. – К. : Вища шк., 1976. – 191 с.
6. Пелех Ю.В. Теоретико-методичні засади формування ціннісно-сміислової готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності / Ю.В. Пелех // Вища освіта України. – 2008. – № 3 (дод. 2), т. 1. – С. 362–369.

7. Психологические тесты / под. ред. А.А. Карелина: в 2 т. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Т. 1. – 312 с.

8. Федосова И.В. Проблема ценностных ориентаций в научной литературе / И.В. Федосова // Ценности и смыслы. – 2009. – № 2. – С. 75-92. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.litera.inst-et.ru/admin/pdf/20110221154632file.pdf>

9. Ямницький О.В. Категорія «цінності» у психологічному вимірі / О.В. Ямницький // Наука і освіта. – 2013. – № 4. – С. 34-37.

Ветряк Ю.Д.

магістрантка,

Криворізький національний університет

РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Розвиток української освіти у ХХІ столітті відбувається згідно визначених головних завдань держави. Про це зазначено у законі України «Про вищу освіту»: «розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості, підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукоємних та інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці» [1, с. 3]. Тому сьогодні актуальності набирає завдання впровадження компетентнісного підходу до галузі освіти, нових методик та підходу до підготовки майбутніх фахівців.

Розвинути і покращити різні види компетенцій та компетентностей у студентів – головна мета компетентнісного підходу у вищій освіті. Ключовими елементами в компетентнісному підході виступають поняття «компетенція» і «компетентність».

Дослідження проблем та завдань компетентнісного підходу висвітлено у працях В.І. Байденка, А.Г. Бермуса, І.А. Зимньої, В.А. Козирьова. Теоретичному аналізу понять «компетенція», «компетентність» присвячено роботи М.С. Голованя, О.А. Грیشнової. Однак, серед науковців досі триває дискусія щодо визначення змісту й